

ХАРАКТАРЫСТЫКА СІСТЭМЫ НАВУЧАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ ЯК ЗАМЕЖНАЙ

Пад сістэмай звычайна разумеецца ўпарадкаваная і ўнутрана арганізаваная сукупнасць узаемазвязаных і ўзаемаабубоўленых аб'ектаў. Элементы, што складаюць сістэму, ўтвараюць цэласны комплекс і могуць разглядацца як падсістэмы ў дачыненні да сістэмы ў цэлым.

Сістэма вызначаецца наяўнасцю не толькі сувязяў і ўзаемадачыненняў паміж яе складнікамі (пэўная арганізаванасцю), але і непарыўнай еднасцю з асяроддзем, ва ўзаемадзеянні з якім сістэма і выяўляе сваю сутнасць.

Што да лінгваметодыкі, то ў межах гэтай дысцыпліны разуменне сістэмы навучання з'яўляецца адной з базісных катэгорый і тлумачыцца як сукупнасць асноўных кампанентаў навучальнага працэсу, якія вызначаюць адбор навучальнага матэрыялу для заняткаў, формы і спосабы яго прэзентацыі, метады і сродкі навучання.

З пазіцыі сістэмнага падыходу ў лінгваметодыцы прынята вылучаць наступныя кампаненты сістэмы навучання: падыходы да навучання, мэты і задачы, змест, працэс, прынцыпы, метады, сродкі, арганізацыйныя формы навучання.

Пералічаныя кампаненты з'яўляюцца элементамі сістэмы, паколькі а) яны накіраваныя на дасягненне адзінай мэты – навучыць мове; б) шчыльна паміж сабою звязваюцца і праяўляюцца ў кожным канкрэтным акце

навучальнай дзейнасці; в) фарміруюцца пад уплывам асяроддзя, якое вызначае патрабаванні, чаму і як трэба навучаць.

Усе кампаненты сістэмы навучання знаходзяцца паміж сабой у іерархічнай залежнасці, аднак дамінуючая роля ў сістэме належыць мэтам навучання, якія фарміруюцца пад уплывам асяроддзя і ўплываюць на вылучэнне падыходу / падыходаў да навучання, метадаў, прынцыпаў, сродкаў і арганізацыйных форм навучання. Сістэма навучання рэалізуецца (функцыянуе) у выглядзе навучальнага працэсу, арганізацыйна-структурнай адзінкай якога з'яўляюцца практычныя заняткі, а функцыянальнай – сістэма маўленчых дзеянняў і аперацый, якія аб'ядноўваюцца ў цыклы навучальнай дзейнасці.

Сістэма навучання характарызуецца адноснай самастойнасцю сваіх частак, што дае магчымасць разглядаць яе кампаненты ў ізаляваным выглядзе, аднак сістэма навучання ў цэлым мае наступныя асаблівасці.

Функцыянальнасць - здольнасць да рэалізацыі сістэмы ў працэсе навучання пад уплывам пастаўленай мэты. Паняцце “функцыя” ў гэтым выпадку азначае прызначэнне. Такім чынам, функцыяй сістэмы навучання, аб'ектам якой з'яўляецца беларуская мова як замежная, выступае навучанне мове як сродку зносін. Характар навучання (вылучэнне яго стратэгіі і тактыкі) вызначаецца мэтай навучання, якая дыктуецца сацыяльнымі запатрабаваннямі грамадства.

Складанасць, паколькі ў сістэме спалучаюцца многія кампаненты (падсістэмы), якія ў працэсе навучання ўступаюць у пэўныя ўзаемаадносіны адно з другім і з асяроддзем як цэласныя ўтварэнні, змешчаныя ў пэўнай іерархічнай залежнасці.

Адкрытасць. Сістэма адчувае ўплыў з боку асяродзя і можа ўключаць у сваю

структуру новыя кампаненты, якія адлюстроўваюць дасягненні ў развіцці як

самой лінгваметодыкі, так і сумежных дысцыплін. Так, за апошнія гады найбольш значныя змяненні ў сістэме навучання адбыліся пад уплывам сучасных камп'ютэрных тэхналогій, развіцця прынцыпу камунікацыйнасці і сацыякультурнай накіраванасці навучання мове ў цэлым.

Інтэгральным пачаткам кампанентаў сістэмы ў сістэмнае ўтварэнне выступае навучанне – працэс сумеснай дзейнасці выкладчыка і навучэнцаў, вынікам якога з'яўляецца авалоданне мовай, а таксама развіццё і выхаванне асобы навучэнца сродкамі беларускай мовы.

Навучанне ў цэлым характарызуецца накіраванасцю на дасягненне пастаўленай мэты ў вызначаны для гэтага часавы інтэрвал пры выкарыстанні прыёмаў, метадаў і сродкаў, якія забяспечваюць дасягненне мэты – вызначанага вучэбнай праграмай узроўню камунікацыйнай кампетэнцыі.

Заўважым, што авалоданне беларускай мовай, якое з'яўляецца вынікам навучання, можа быць працэсам кіруемым і стыхійным.

У першым выпадку навучэнцы авалодваюць мовай у выніку навучання і засваенні маўленчага вопыту свайго выкладчыка. Эфектыўнасць такога навучання залежыць ад кваліфікацыі выкладчыка і здольнасцей навучэнца да авалодання беларускай мовай. У другім выпадку вывучэнне мовы мае некіруемы і ў значнай ступені спантанны характар, паколькі адбываецца ва ўмовах непасрэдных кантактаў навучэнца з носьбітамі мовы. Лічыцца, што

стыхійны працэс авалодання замежнай мовай ў асяроддзі гэтай мовы ідзе па законах авлодання роднай мовы дзецямі – мае інтуітыўны і пераймальны характар.

Аднак незалежна ад таго, ці з’яўляецца працэс авалодання мовай кіраваным або стыхійным, эфектыўнасць валодання ёю залежыць перадусім ад здольнасцей навучэнца, матываў, якія пабуджаюць яго да вывучэння мовы, і імкнення заняць сваё месца ў новым для сябе маўленчым асяроддзі.

Звяртаючы ўвагу на спецыфіку навучання як вызначальнага пачатку для функцыянавання сістэмы ў выглядзе вучэбна-выхаваўчага працэсу, пералічым найбольш важныя асаблівасці і формы навучання, якія ўкараніліся на занятках па беларускай мове як замежнай на філалагічным афкультэце БДУ.

Паводле ўзаемадзеяння выкладчыка і навучэнцаў працэс навучання можа быць кантактным або дыстантным. Першы рэалізуецца ў працэсе непасрэдных кантактаў выкладчыка з аўдыторыяй, другі з’яўляецца формай навучання на адлегласці. У гэтым выпадку прадугледжваецца самастойная прапрацоўка навучэнцамі праграмнага матэрыялу, выкананне кантрольных заданняў, якія правяраюцца выкладчыкам, і вочная здача ў навучальнай установе прадугледжаных праграмай экзаменаў і залікаў. Тэрмін *дыстантнае навучанне* паступова замяняе добра вядомы тэрмін *завочное навучанне*. На занятках па беларускай мове як замежнай дыстантнае навучанне можа быць рэалізавана ў выглядзе выкарыстання камп’ютэрных тэлекамунацыйных сетак (напрыклад, Інтэрнет), і ў сувязі з гэтым у англамоўнай літаратуры атрымаў папулярнасць тэрмін CALL (Computer-Assisted Language Learning). Аднак дыстантнае навучанне можа мець і

больш традыцыйнае ўжыванне ў межах завочнага навучання ў выглядзе спецыяльных завочных курсаў беларускай мовы. Паступова набываюць папулярнасць таксама “інтэлект-метад” і “экспрэс-метад”, якія прадугледжваюць авалоданне мовай у выніку самастойнага прагляду відэаматэрыялаў і праслухоўвання аўдыязапісаў. Звяртае на сябе ўвагу таксама праграма вывучэння моў SAVCO (Sound Visusing Combing), распрацаваная Еўрапейскай акадэміяй псіхалінгвістыкі. Пры гэтай форме дыстантнага навучання прадугледжваецца шырокае выкарыстанне камп’ютэрных тэхналогій. Такім чынам, асноўнай асаблівасцю дыстантнага навучання беларускай мове як замежнай з’яўляецца апасродкаваны характар зносінаў “выкладчык – навучэнцы” і звязаныя з гэтым абмежаваныя магчымасці іх узаемадзеяння. Гэты факт дазваляе сцвярджаць, што пры навучанні беларускай мове як замежнай кантактная форма навучання ўсё ж застаецца вядучай, у той час як дыстантная – дапаўняе кантактную. Гэты недахоп дыстантнага навучання ў параўнанні з кантактным у дачыненні да практычнага вывучэння мовы ў значнай ступені кампенсуецца высокай якасцю навучальных матэрыялаў, якія адлюстроўваюць сучасныя дасягненні камп’ютэрнай тэхналогіі, і магчымасцю выкарыстання такіх матэрыялаў у зручны для карыстальніка час, а таксама эфектыўнасцю зваротнай сувязі, якая забяспечвае інтэрактыўнасць навучання.

Паводле спосабу арганізацыі навучанне можа быць актыўным або інфарматыўным. Пры актыўным навучанні намаганні выкладчыка скіроўваюцца на практычнае навучанне мове ў выніку вялікай маўленчай практыкі і выкарыстання маўленчых практыкаванняў. Такому навучанню

спрыяе ўжыванне інтэнсіўных метадаў, вусныя формы работы, шырокае выкарыстанне сродкаў нагляднасці. Інфарматыўнае навучанне на занятках па беларускай мове як замежнай надае пераважную ўвагу засваенню сістэмы мовы і выкананню практыкаванняў, пераважна моўных, а таксама трэнінгу ў чытанні і перакладзе. Пры практычнай скіраванасці навучання перавага аддаецца яго актыўным формам, што патрабуе ад выкладчыка высокай кваліфікацыі і ўмення арганізоўваць маўленчыя зносіны. У гэтым заключаецца адна з прычын імкнення навучэнцаў вывучаць мову ва ўмовах беларускага маўленчага асяроддзя і выкарыстаць вопыт работы выкладчыкаў-носьбітаў мовы.

Паводле сувязі зместу навучання з будучай прафесіяй студэнтаў навучанне можа быць кантэкстным і пазакантэкстным. Кантэкстнае навучанне арыентуе сістэму заняткаў на будучую прафесію і, такім чынам, з самага пачатку з'яўляецца прафесійна арыентаваным, што знаходзіць адлюстраванне ў падборы навучальных матэрыялаў і азнаямленні з моўнымі сродкамі, якія адлюстроўваюць асаблівасці абранай сферы зносінаў. Для пазакантэкстнага навучання вылучэнне сферы зносін і стыляў маўлення не мае вырашальнай ролі, і навучанне грунтуецца на матэрыяле так званага “нейтральнага” стылю, які адлюстроўвае асаблівасці размоўнага маўлення з перавагай у ім побытавай лексікі пры значнай адвольнасці ў пабудове сінтаксічных канструкцый.

Паводле рэалізацыі ў навучанні прынцыпу свядомасці навучанне можа быць інтуітыўным і свядомым. У першым выпадку мова засвойваецца ў выніку пераймання маўлення выкладчыка і вялікай маўленчай практыкі пры мінімальным выкарыстанні правілаў і інструкцый або поўным іх

выключэнні (што характэрна для заняткаў з выкарыстаннем прамых метадаў). У другім выпадку веды аб сістэме мовы і яе асобных аспектах з'яўляюцца зыходным момантам для маўленчай практыкі (адсюль вынікае назва папулярнага метада навучання – свядома-практычны).

Паводле характару ўзаемадзеяння паміж выкладчыкам і аўдыторыяй навучанне можа быць арыентаваным на выкладчыка, які з'яўляецца асноўнай крыніцай інфармацыі на занятках, або арыентаваным на навучэнца (student-centred approach). У другім выпадку ініцыятыва перадаецца навучэнцам, а само навучанне ператвараецца ў актыўнае вучэнне. Менавіта такое навучанне ў сучаснай лінгваметодыцы лічыцца найбольш эфектыўным, паколькі пры гэтым камунікацыя робіцца найбольш актыўнай і ствараюцца спрыяльныя ўмовы для разгортвання навучальнага патэнцыялу замежных навучэнцаў.